

Samen met leraren aan de slag voor meer zelfsturing op vernieuwingscholen

Door Patrick Sins en Alieke van Dijk, lector en onderzoeker van het lectoraat Vernieuwingsonderwijs

Binnen het vernieuwingsonderwijs willen we leerlingen op een onderzoekende en ontdekkende manier zelf kennis en vaardigheden laten opdoen. Kinderen zijn hierbij zoveel mogelijk eigenaar van hun eigen leerproces. Om deze manier van leren succesvol te laten verlopen, is een bepaalde mate van zelfsturing noodzakelijk. Bij zelfsturing gaat het erom dat een leerling strategieën kan inzetten en bijstellen om zijn/haar doelen te bereiken. Het gaat hierbij niet alleen om cognitieve strategieën maar ook om strategieën die een leerling motiveren tot leren.

Juiste begeleiding bij dit proces door de leerkracht is bijzonder belangrijk. Er zijn echter nauwelijks instrumenten voorhanden waarmee gericht gewerkt kan worden aan het ontwikkelen van zelfsturing. Leerkrachten blijven daardoor soms steken in een goed bedoelde maar weinig effectieve begeleidingsaanpak. Het spanningsveld tussen leerkracht gestuurd onderwijs en leerling-gestuurd onderwijs blijft een uitdaging. Hoe leer je leerlingen zelfsturend te leren? Wat kan je als leerkracht doen? Wat heeft nut? en Wat werkt?

Om deze vragen te beantwoorden is het lectoraat in het najaar van 2014 een samenwerking aangegaan met acht daltonscholen, een Freinet school en het Welten-Instituut van de Open Universiteit. In dit project werken onderzoekers en onderwijsprofessionals die werkzaam zijn op de negen vernieuwingscholen aan het ontwikkelen en uitvoeren van een professionaliseringsaanpak, waarin leraren worden getraind en begeleid in het bevorderen van het zelfsturend leren van hun leerlingen. Doel van onze samenwerking is dat het zelfsturend leren van leerlingen op vernieuwingscholen effectief wordt bevorderd door het opleveren van een beproefde professionaliseringsaanpak voor leraren. Daarnaast worden onderwijsmaterialen, die leraren in kunnen zetten ten behoeve van het ondersteunen en stimuleren van zelfsturend leren, beschikbaar gemaakt (kijk op onze website www.saxion.nl/vernieuwingsonderwijs).

Leraren leren met en van elkaar

Een grote kracht van de aanpak die we ontwikkelen is dat leraren niet worden getraind volgens een formeel professionaliseringstraject, maar dat de professionele ontwikkeling van leraren is ingebed in de eigen lespraktijk: *leraren leren met en van elkaar*. De onderwijsprofessionals in het samenwerkingsverband zijn niet alleen medeontwikkelaars van de aanpak, maar voeren de aanpak vervolgens ook zelf uit door hun collega-leerkrachten te coachen. Dit betekent dat zij als coach hun collega's leren omgaan met kennis over zelfsturend leren en strategieën aanreiken om zelfsturend leren in de eigen onderwijspraktijk te integreren.

Een belangrijke pijler van onze aanpak is dat leraren expliciet aandacht besteden aan strategieën voor zelfsturend leren tijdens de eigen lessen. Dit betekent dat leraren samen met hun coach nagaan welke strategieën kinderen gaan aanleren. De bedoeling is dat zelfsturend leren in elke les, leergebied en in elk vak aan bod kan komen; leraren geeft hier zelf vorm aan met hulp van hun coaches en aan de hand van onze aanpak. Leraren kunnen hiervoor een zelfgekozen onderwerp van hun leerlingen nemen of een onderwerp uit de gebruikte methode kiezen. Zo kan de instructie en oefening van zelfsturend leren ook eenvoudig binnen de structuur van het directe instructiemodel vormgeven worden. Centraal hierbij staat dat de leraar telkens expliciete instructie geeft over het 'Waarom', 'Wat' en 'Hoe' van strategieën voor zelfsturend leren. "Waarom moet ik deze taak doen?" "Hoe ga ik de taak dan uitvoeren?" "Wat moet ik dan eigenlijk regelen?"

Een eerste cruciale stap hierbij is dat de leraar het uitvoeren van deze strategieën demonstreert. Leerlingen zullen strategieën voor zelfsturend leren zich namelijk meer eigen maken als zij snappen waarom ze iets op die manier kunnen uitvoeren en wat daar de opbrengsten van kunnen zijn. En hoe kunnen ze dat nu beter aanleren als de leraar het allereerst voordoet? Zelfsturend leren kan je niet zelfsturend leren: zelfsturend leren wordt je aangeleerd. Of zoals een van de onderwijsprofessionals in het samenwerkingsverband zegt: "We veronderstellen elke keer dat de leerling het wel snapt,

maar we moeten eerst de rugzak vullen. We dienen onze leerlingen eerst expliciet strategieën voor te doen, zodat ze het uiteindelijk op de lange termijn zelf kunnen doen.”

Na deze eerste fase waarin de leraar zelfsturend leren expliciet demonstreert, oefenen leerlingen de vaardigheden met ondersteuning. Door leerlingen te laten oefenen met het toepassen van strategieën, zullen ze zich dit gemakkelijker eigen maken. Zij voeren een of meerdere, bij het leerdoel passende, taken uit onder begeleiding. De begeleiding kan gegeven worden door de leraar maar ook door een klasgenoot. Als leerlingen er volgens hun leraar eraan toe zijn, oefenen ze de strategieën voor zelfsturend leren zelfstandig om uiteindelijk de benodigde strategieën voor zelfsturend leren zelfredzaam uit te voeren.

Waar staan we nu?

Het ontwikkelen van de aanpak is op dit moment in volle gang. Elke maand komen onderzoekers en onderwijsprofessionals samen om de aanpak verder uit te werken en te concretiseren, zodat deze toepasbaar is in de praktijk. Zo werken de onderwijsprofessionals in ons samenwerkingsverband de theoretische kennis en strategieën, zoals beschreven in de aanpak, bijvoorbeeld uit in een aantal concrete lesplannen. Deze lesplannen dienen straks als voorbeelden die hun collega's later in het project kunnen gebruiken ter inspiratie.

De onderwijsprofessionals bepalen zelf de inhoud en focus van het lesplan. Integreren van zelfsturend leren in zaakvakken is populair, waarbij aandacht wordt besteed aan het demonstreren van strategieën zoals begrijpend leesstrategieën en strategieën die leerlingen helpen bij reflectie. Maar ook rekenstrategieën voor groep 3 worden voorzien van een zelfsturend leren-accent. Hierbij wordt telkens geprobeerd om leerlingen inzicht te geven in het 'Waarom', 'Wat' en 'Hoe' van verschillende rekenstrategieën, zodat ze uiteindelijk in staat zijn om zelf te bepalen welke strategie ze kunnen gebruiken in verschillende contexten. Verder besteden twee onderwijsprofessionals in hun lesplan aandacht aan het zelfstandig kunnen opstellen van leerdoelen. De instructie zal zich bij hen met name richten op het expliciet maken van de stappen die genomen moeten worden bij het opstellen van het leerdoel het uitwerking van de stappen die gezet moeten worden om het leerdoel te kunnen bereiken.

De volgende stap van ons samenwerkingsverband is dat de lesplannen worden uitgevoerd op de negen deelnemende vernieuwingscholen. Ook gaan we in een pilot voor de zomervakantie dit jaar na of de aanpak en training het gewenste effect hebben. Ervaringen worden vervolgens met elkaar in het samenwerkingsverband gedeeld en op basis van deze input zal de aanpak en bijbehorende training verder worden verbeterd. In het najaar starten we met ons onderzoek naar de effectiviteit van de ontwikkelde aanpak op het zelfsturend leren van leerlingen en op de mate van professionele ontwikkeling van deelnemende leraren. Dat doen we door een vergelijking te doen tussen de bevindingen die we verkrijgen uit het uitvoeren van de aanpak op de negen vernieuwingscholen uit ons samenwerkingsverband met de resultaten op controlescholen waar de aanpak niet wordt uitgevoerd. De resultaten van dit project dragen bij aan een grotere bewustwording bij leraren, intern begeleiders en schoolleiders van deelnemende scholen over het belang van zelfsturend leren door leerlingen en van de implicaties die dit met zich meebrengt voor de didactiek die gericht is op het effectief bevorderen daarvan. Wordt vervolgd...

De onderwijsprofessionals en vernieuwingscholen die deelnemen aan ons samenwerkingsverband zijn: Ineke Vermeulen van de Casimir School, Anjo Mooren van Basisschool de Regenboog, Margreet de Boer, Hanneke Kroes en Sanne Hamersma van Katholieke Daltonschool Sint Walfridus, Willem Snel en Martineke van Heusden van Openbare Daltonschool Meester Aaffjes, Elke Melody en Marja Bussink van P.C.B.S. Ichtus, Alja de Lange van Openbare Dalton Basisschool De Branink, Hans Schemkes van OBS De Vogelaar, Inge Fuchs-Voortman, Jolande Tromop en Ellen van Rijssen van Prins Mauritschool en Annelies Lubbers van Odbs De Butte